

ŽURNALISTŲ ETIKOS INSPEKTORIUS

SPRENDIMAS

DĖL VYTAUTO PETKEVIČIAUS KNYGOJE „PRAKEIKTIEJI IR PATEPTIEJI“ (LEIDYKLA „POLITIKA“, 2008 M.) PASKELBTOS INFORMACIJOS

2010 m. gruodžio 21 d. Nr. SPR-79
Vilnius

Š. m. birželio 19 d. buvo gautas Petro Račiūno ir Lietuvos Respublikos Seimo narės Vilijos Aleknaitės-Abramikienės skundas dėl Vytauto Petkevičiaus knygoje „Prakeiktieji ir pateptieji“ (leidykla „Politika“, 2008 m.) paskelbtos informacijos. Pareiškėjai nurodė, jog knygoje buvo paskelbta tikrovės neatitinkanti ir nesantaiką tarp lenkų ir lietuvių kurstanti informacija. Pareiškėjai prašo pagal įgaliojimus imtis veiksmų susidariusiai situacijai išspręsti.

Tirdama pareiškėjų skundą, žurnalistų etikos inspektorė išsiaiškino, jog V. Petkevičiaus knygą „Prakeiktieji ir pateptieji“ išleidusi UAB „Politika“ kaip juridinis asmuo yra pasibaigusi reorganizavimo būdu, bendrovės teisių ir pareigų perėmėja – UAB „Mūsų gairės“. Atsižvelgdama į tai žurnalistų etikos inspektorė raštu kreipėsi paaiškinimui į viešosios informacijos skleidėjo – UAB „Mūsų gairės“ – direktorių Povilą Masilionį.

Viešosios informacijos skleidėjas paaiškino, jog UAB „Politika“ taip pat buvo gavusi pareiškėjo Petro Račiūno skundą dėl Vytauto Petkevičiaus knygoje „Prakeiktieji ir pateptieji“ paskelbtos informacijos. Pareiškėjas tvirtinęs, jog minėtoje knygoje paskelbta informacija apie dr. Jono Basanavičiaus mirties aplinkybes neatitinka tikrovės ir prašė minėtą epizodą iš knygos panaikinti. Pareiškėjui buvo paaiškinta, jog rašytojas Vytautas Petkevičius yra miręs, todėl nebegalima išsiaiškinti, kokias šaltiniais jis rėmėsi pateikdamas šią versiją apie Jono Basanavičiaus mirtį, o panaikinti jau išplatintoje knygoje minėtąjį epizodą taip pat nebėra galimybės.

Anot viešosios informacijos skleidėjo, skunde nurodytuose rašytojo ir diplomuoto istoriko Vytauto Petkevičiaus teiginiuose yra žodžiai, kad apie tai rašė „to laiko spauda“, tačiau išsiaiškinti, kokia tai buvo spauda, ar patikima jos versija, nepavyko. Viešosios informacijos skleidėjo teigimu, tokių, pačių netikėčiausių versijų paprastai nestokojama apie visų įžymių žmonių asmeninį gyvenimą. Lietuvos patriarchas Jonas Basanavičius, kaip tvirtina oficialūs rašytiniai šaltiniai, nėra išvengęs atentatų. „Visuotinės lietuvių enciklopedijos“ 2-jame tome (2002 m.) tvirtinama: dar J. Basanavičiui gyvenant Bulgarijoje (1887 m.) į jo gyvybę buvo pasikėsinta „dėl politinių motyvų“. Emigracijoje išleistoje „Lietuvių enciklopedijoje“ (Bostono), 2-ajame tome, šis pasikėsinimas dar plačiau aprašytas: esą Basanavičius buvo peršautas dviem kulkomis, o „pasikėsinimo priežastis pasiliko neaiški, bet jis spėjo, kad buvęs palaikytas rusų politikos Bulgarijoje šalininku“. Kaip tvirtinama šioje enciklopedijoje, „viena iš dviejų kulku pasiliko (kūne) ir visą amžių buvo įvairių ligų priežastimi.“

Viešosios informacijos skleidėjas paaiškinimuose svarsto, ar galėjo būti antrasis pasikėsinimas į Jono Basanavičiaus gyvybę? Ar galėjo dar vėliau arba ir tą pirmąjį kartą į Lietuvos patriarchą pasikėsinti lenkų slaptosios tarnybos darbuotojas? Remiantis viešosios informacijos skleidėjo paaiškinimais, toks pagrindas galėjo būti, nes Jonas Basanavičius Lietuvos ir Lenkijos uniją bei 1863 m. sukilimą laikė klaidomis, nuolat ragino lietuvius atsakyti unijinių tradicijų, o pirmiausia – lenkų kalbos. Todėl Vytauto Petkevičiaus versija visiškai neatmestina ir dėl to, kad Jonas Basanavičius paskutinį savo gyvenimo etapą praleido ne kur kitur, o lenkų okupuotame Vilniuje. Pasak viešosios informacijos skleidėjo, visa tai išsiaiškinti – istorikų, Jono Basanavičiaus gyvenimo ir veiklos tyrinėtojų pareiga. Tik jie galėtų patvirtinti ar paneigti rašytojo ir diplomuoto istoriko Vytauto Petkevičiaus iškeltą versiją.

Viešosios informacijos skleidėjas savo paaiškinimuose nurodė, kad tai suprato ir Lietuvos generalinės prokuratūros darbuotojai, į kuriuos 2009-aisiais, po Vytauto Petkevičiaus knygos „Prakeiktieji ir pateptieji“ pasirodymo, kreipėsi grupė marijampoliečių. Viešosios informacijos skleidėjo teigimu, 2009 m. liepos 28 d. Generalinė prokuratūra išplatino pranešimą spaudai, kuriame sakoma: „Matydama, kad marijampoliečių prašymas nėra konkretus ir nenorėdama, kad minėtas pareiškimas būtų siuntinėjamas iš vienos institucijos į kitą, Generalinės prokuratūros Specialiųjų tyrimų skyriuje rengiamas atsakymas pareiškėjui, kaip tai numato Viešojo administravimo įstatymas. Šiuo konkrečiu atveju iš Lietuvos genocido

ir rezistencijos tyrimo centro prašoma ne surinkti ikiteisminiam tyrimui būtina medžiaga, o patikslinti istorinius duomenis teisiniu aspektu.“

Viešosios informacijos skleidėjas nurodė, kad kiek jam teko stebėti, iki šiol viešojoje erdvėje Lietuvos genocido ir rezistencijos tyrimo centro patikslinimas dar ne pasirodė.

Žurnalistų etikos inspektorė, išnagrinėjusi pareiškėjų skundą Visuomenės informavimo įstatymo nuostatų laikymosi požiūriu,

nustatė:

Pareiškėjai kaip tikrovės neatitinkančią ir galimai nesantaiką kurstančią informaciją nurodė teiginį: „Vos lenkai treptelėjo koja, patys jiems atidavė Vilnių, likvidavo Vilniaus vadavimo sąjungą ir iki šiol bijo prisiminti, kad mūsų patriarchą Joną Basanavičių (Vasario 16-osios Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarą) šešiais šūviais jo darbo kabinete nušovė lenkų slaptosios karinės tarnybos narys. Į mūsų protestą lenkai beveik ultimatyviai pareiškė, kad žudikas buvo beprotis, mums to ir pakanka, nors to laiko spauda rašė, kad pusmetį pagydę durnyne, pilsudskininkai žudiką paleido, o tas žudikas už neaišku kokius pinigus nusipirko dvarelį. Mūsų spauda apie tai ir dabar tyli.“

Visuomenės informavimo įstatymo 19 straipsnio 1 dalies 3 punkte įtvirtintas draudimas skelbti informaciją, kurioje kurstomas karas ar neapykanta, tyčiojimas, niekinimas, kurstoma diskriminuoti, smurtauti, fiziškai susidoroti su žmonių grupe ar jai priklausančiu asmeniu dėl lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų. Pažymėtina, jog kurstymas yra suvokiamas kaip aktyvi asmens veikla, tiesioginis raginimas, skatinimas atlikti tam tikrus veiksmus. Tuo tarpu teiginiuose „Vos lenkai treptelėjo koja, patys jiems atidavė Vilnių, likvidavo Vilniaus vadavimo sąjungą ir iki šiol bijo prisiminti, kad mūsų patriarchą Joną Basanavičių (Vasario 16-osios Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarą) šešiais šūviais jo darbo kabinete nušovė lenkų slaptosios karinės tarnybos narys. Į mūsų protestą lenkai beveik ultimatyviai pareiškė, kad žudikas buvo beprotis, mums to ir pakanka, nors to laiko spauda rašė, kad pusmetį pagydę durnyne, pilsudskininkai žudiką paleido, o tas žudikas už neaišku kokius pinigus nusipirko dvarelį. Mūsų spauda apie tai ir dabar tyli.“ – tiesiogiai nėra raginama nekęsti, niekinti ar imtis kokių nors neigiamų veiksmų lenkų tautybės asmenų atžvilgiu, todėl nėra pagrindo pripažinti, jog minėtame teiginyje buvo paskleista tautinę nesantaiką kurstanti informacija.

Visuomenės informavimo įstatymo 3 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas vienas pagrindinių visuomenės informavimo principų – viešąją informaciją visuomenės informavimo priemonėse pateikti teisingai, tiksliai ir nešališkai.

Atkreiptinas dėmesys, kad ginčo objektu esančiame teiginyje paskleistos faktinio pobūdžio informacijos, jog Vasario 16-osios Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras dr. Jonas Basanavičius buvo nušautas lenkų slaptosios karinės tarnybos nario, teisingumą nustatyti sudėtinga. Šio istorinio fakto pagrįstumas ir atitiktis tikrovei gali būti įrodinėjami tik remiantis istoriniais rašytiniais šaltiniais, specialistų išvadomis arba oficialiais įgaliotų institucijų dokumentais.

Viešosios informacijos skleidėjas nurodė, jog mirus knygos autoriui, neįmanoma nustatyti, kokias šaltiniais remdamasis jis paskelbė minėtą žinią apie dr. Jono Basanavičiaus mirties aplinkybes. Lietuvos valstybės istorijos archyvo Lietuvos metropolijos kurijos archyvine fonde, Vilniaus Šv. Mikalojaus Romos katalikų bažnyčios mirties metrikų knygoje (Fondas 604, aprašas 20, byla 395, lapas 477, eilės Nr. 3) įrašyta (įrašas lenkų kalba), jog 1927 m. vasario 16 d. Vilniuje mirė 75 metų amžiaus Jonas Basanavičius, Jurgio sūnus. Mirties priežastis – pneumonija.

Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro specialiųjų tyrimų skyriaus 2009-07-28 rašte Nr. 37R-82, pateiktame Generalinei prokuratūrai (šis raštas viešai skelbiamas Generalinės prokuratūros interneto tinklalapyje) taip pat nurodyta, jog atlikus istorinę – archyvinę paiešką, duomenų, patvirtinančių teiginį, esą dr. Jonas Basanavičius 1927-02-16 buvo nužudytas lenkų slaptosios karinės tarnybos nario, nerasta. Bibliografinėje literatūroje J. Basanavičiaus mirties aplinkybės dažniausiai aprašomos remiantis įvykių amžininku R. Mackevičiumi. Jis rašė, jog J. Basanavičius 1927-02-05 Vilniuje, Lietuvių Mokslo Draugijos knygyne, siekdamas knygos, nukrito nuo kėdės ir susitrenkė. To paties mėnesio 7 dieną jis

atsigulė į Lietuvių Polikliniką, kurioje 1927-02-16 18 val. 50 min. mirė nuo plaučių uždegimo (Mackevičius R. Istorinės Daktaro Jono Basanavičiaus laidotuvės Vilniuje, 1927 m . vasario m. 21 d.// Lietuvių tauta, kn. IV, sąs. 2 – Vilnius, 1928, p. 312).

Atsižvelgiant į išdėstytas aplinkybes, pripažintina, jog teiginyje „Vos lenkai treptelėjo koja, patys jiems atidavė Vilnių, likvidavo Vilniaus vadavimo sąjungą ir iki šiol bijo prisiminti, kad mūsų patriarchą Joną Basanavičių (Vasario 16-osios Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarą) šešiais šūviais jo darbo kabinete nušovė lenkų slaptosios karinės tarnybos narys. Į mūsų protestą lenkai beveik ultimatyviai pareiškė, kad žudikas buvo beprotis, mums to ir pakanka, nors to laiko spauda rašė, kad pusmetį pagydę durnyne, pilsudskininkai žudiką paleido, o tas žudikas už neaišku kokius pinigus nusipirko dvarelį. Mūsų spauda apie tai ir dabar tyli.“ paskelbta informacija apie dr. Jono Basanavičiaus mirties aplinkybes neatitinka tikrovės, todėl konstatuotinas Visuomenės informavimo įstatymo 3 straipsnio 3 dalies pažeidimas.

Įvertinusi tai, jog nebeįmanoma pakeisti visuomenės informavimo priemonėje – išplatintoje knygoje paskelbto teksto, žurnalistų etikos inspektorė rekomenduoja viešosios informacijos skleidėjui ateityje leidžiant pakartotinius knygos leidimus atsižvelgti į nustatytą Visuomenės informavimo įstatymo pažeidimą bei faktą, jog knygoje paskelbta informacija apie Jono Basanavičiaus mirties aplinkybes neatitinka tikrovės.

Remiantis pirmiau išdėstytais motyvais pareiškėjų skundas laikytinas iš dalies pagrįstu.

Vadovaudamasi Visuomenės informavimo įstatymo 50 straipsnio 1 dalies 5 punktu ir 3 dalies 1 punktu, žurnalistų etikos inspektorė

nusprendė:

1. Įspėti viešosios informacijos skleidėją UAB „Mūsų gairės“ dėl Visuomenės informavimo įstatymo 3 straipsnio 3 dalies pažeidimo.
2. Išsiųsti sprendimo kopiją pareiškėjams P. Račiūnui, Lietuvos Respublikos Seimo narei V. Aleknaitei-Abramikienei ir UAB „Mūsų gairės“ direktoriui Povilui Masilioniui.

Žurnalistų etikos inspektorius sprendimai gali būti skundžiami teismui per 30 dienų nuo jų paskelbimo (gavimo) dienos.

Žurnalistų etikos inspektorė

Zita Zamžickienė